

Eesti üks esimesi erakoole – Rocca al Mare Kool. Erahariduse osakaal on kogu maailmas suurenemas ja mitte elitaarse suundumusena (kallid erakoolid rahakatele), vaid õpilaste võimaluste mitmekesistamise ja avardamise tähenduses.

Erakool – Briti hariduse kroonijuveel

K a r m e n T r a s b e r g , M a r i - K ä t r i n K i n k s
Tartu Ülikooli haridusteaduskond

Paljudes maades on kaua vaieldud selle üle, kas rohkem ja vähem võimekad õpilased peaksid õppima koos või eraldi, kas koolisüsteem peaks olema ühtne või mitmekesine.

Järgnev artikkel annab ülevaate sellekohasest arengust Suurbritannias. Praeguse valitsuse hariduspoliitika on olnud säilitada seleksiooni ja diferentseerimist, mille tõttu võimalolevaid leiboriste on süüdistatud ühtluskooli poliitika eiramises. Haridussüsteemi polariseerumine on vaesemad lapsed kõige kehvematesse koolidesse lõksu seadnud. Seekord heidame aga pilgu Briti hariduse säravamale poolele – eraharidusele, mis eksisteerib traditsioonilises ja tuntutud headuses.

Paljud haridusekspertid väidavad, et võrdseid võimalusi on võimalik tagada ainult heterogeensetes klassides, õpilasi võimete alusel selekteerimata. Hea näide on siin Soome, kus õpilasi andekuse järgi eraldi klassidesse ja koolidesse ei diferentseerita. Põhjanaanabrid ise peavad ühtluskooli oma PISA-edu vundamendiks. Kari Uusikylä, Jouni Välijärvi jt Soome uurijad rõhutavad, et heterogeenne kollektiiv õpib paremini kui ühesugustest õpilastest koosnev klass.

Nagu Soomes, nii püütakse ka konfutsianistlikes kultuurides, kus hariduses väärtustatakse kollektiivsuse, ühistunde ja lojaalsuse kasvatamist, õpilasi vähemalt põhikooliastmes ande järgi mitte selekteerida.

Seevastu Lääne-Euroopa individualistlikes kultuurides panustatakse üksikisiku edule ja õppe efektiivsusele ning õpilaste selekteerimine on üsna levinud. Seda tehakse pigem traditsioonile kui teaduslikele põhjendustele tuginedes. Siin võib näiteks tuua Saksamaa, kus õpilasi jaotatakse pärast 5.–6. klassi nn võimetekohastesse koolitüüpidesse. Toetatakse arusaamale, et õppimine on efektiivne ainult jõu- ja huvidekohases grupis. Menekad intelligentsuse teooriad (Sternberg, Gardner, Ceci jt) kinnitavad viimatinimetatud seisukohta.

Ka brittidele on tähtis, millises seltskonnas laps õpib, milline on teda ümbritsev koolikeskkond ja suhtlusringkond. Ligikaudu 12% Suurbritannia kooliealistest õpib koolis, kuhu võetakse õppima

rangete katsete alusel. On ka riiklikke gümnaasiume (*grammar school*), mis võtavad õpilasi alates 11. eluaastast vastu sisseastumiseksamite alusel.

Teine osa kõrge sotsiaalse staatusega Suurbritannia perekondi eelistab sajanditepikkuste traditsioonidega erakooli, mis samuti valib õpilasi rangelt ja annab kõrge õppemaksu eest parimat haridust. Briti erakoolid on omaette fenomen, mille missiooni ja põhimõtete üle on diskuteeritud mitu sajandit, ometi ei ole need kuhugi kadunud ning endiselt kuuluvad nende vilistlased riigi vaimse eliidi hulka.

Kas koos või eraldi? Koos ja eraldi?

Õpilaste grupeerimine võimekuse alusel oli Briti algkoolis eriti populaarne 1930.–1960. aastatel. Järsk muutus tuli 1960. aastate teisel poolel, mil brittide algharidust hinnanud Plowdeni Raport (1967) mõistis õppe igasuguse diferentseerimise rangelt hukka. Järgmised paar aas-

takümme hoiduti õpilasi võimete järgi grupeerimast, mõnes kooliringkonnas oli see isegi ametlikult keelatud.

1980. aastad läksid hariduse suurreformi ettevalmistamise tähe all. Seoses õpilaste tagasihoidlike tulemustega rahvusvahelistes testides ja muude vajakajäämistest tõttu hariduses, oli Briti ühiskonna sõnum haridusele ühene: tõsta õpetuse kvaliteeti! Reformimise kulminatsioon saabus aastal 1988. Rahvusliku õppekava kehtestamine ja üleriigilised ainetestid vanuses 7, 11, 14 ja 16 aastat olid vaid osa sellest reformist.

Kõik taandus võistlusele. Et ennast teistest paremana näidata ning aina uusi ja uusi õpilasi enda juurde õppima meelitada, hakkasid koolid avalikustama õpilaste riiklike ainetestide tulemusi.

Selliste "turujõudude" ja konkurentsi tingimustes osutus lahenduseks jällegi õpilaste lahterdamine võimete järgi. Peamiselt on kasutusel kaht tüüpi mõisted: *streaming* (võimete alusel klassidesse jaotamine, kasutati peamiselt 1930–60) ja *setting* – õpilaste grupeerimine tasemerühmadesse eri õppeainetes (kasutatakse praegu).

1997. aastal ilmunud valitsuse dokument "White Paper" konstateerib, et keskkooliastmes on õpilaste võimete järgi selekteerimine ammugi pigem norm kui erand. 2001. a rõhutab valitsus veel kord selle vajadust. Ka algkoolides pole suurt teisiti – kuni 60% koolidest kasutab võimekuse alusel moodustatud grupe vähemalt ühes õppeaines.

"Tulevikuperspektiivis muutub Suurbritannia õppekava ilmselt veelgi diferentseeritumaks ja seda eriti keskkooliastmes. Valdavaks saavad akadeemilist ja kutseõpet integreerivad õppekavad, kus õpilane saab valida akadeemilisi ja kutseõpetusmooduleid. Ka eksamitingimused muutuvad paindlikumaks ja järelevalvesüsteem vähem konservatiivseks," kirjutavad Judith Ireson ja Susan Hallam Londoni Ülikooli haridusinstituudist oma raamatus "Ability Grouping in Education".

Erakoolid

Umbes 6% Suurbritannia õpilastest õpib tasulistest erakoolides. Erakoole (ing k *independent school*) ei rahasta riik ning põhiline sissetulek koguneb vanemate makstavast õppemaksust ja heategevusorganisatsioonide ning vilistlaskogu-

de annetustest. Erakooliks nimetatakse Suurbritannias kooli, mis annab täismahus hariduse viiele või enamale kohustuslikus koolieas õpilasele, aga ka ühele või enamale erivajadustega või ühiskondliku hoole all olevale õpilasele.

Erakoolid peavad olema registreeritud koolipiirkonna haridusministeeriumis (DfES) ning iga kuue aasta tagant inspekteerib neid erakoolide inspektor (ISI) vastavalt haridusstandardite keskuse (Ofsted) ja DfES-i kinnitatud kriteeriumidele. Inspeksioonide kõik aruanded avalikustatakse. Kui kool ei vasta etteantud haridusstandarditele, kustutatakse ta erakoolide registrist. Erakoolide nõukogu (ISC) esindab seitset erakoolide assotsiatsiooni üle Suurbritannia.

Erakoolides on õppekava hindamine tavaliselt kooli juhatuse pädevuses. Erakooli õppekava ei pea vastama rahvusliku õppekava nõuetele, kuid peetakse positiivseks, kui sellega on arvestatud. Siiski jälgivad inspektorid eelkõige just kooli oma õppekava täitmist. Kui riigikoolides peab iga nelja õppeperioodi (*Key Stage*) lõpul läbi viima põhiainetes tasemetöö, siis erakoolile on see nõue vaid soovitusliku iseloomuga.

Kokku tegutseb Suurbritannias ligi 2500 erakooli, andes haridust ligikaudu 620 000 õpilasele. Eraharidus on kättesaadav igas haridusastmes, alates lasteaiast ja lõpetades ülikooliga. Enamik erakoole ei alusta esimesest klassist, peamiselt alustatakse 11–13-aastaste lastega. Erakooli pääseb harilikult sisseastumiseksamitega.

Suur osa erakoole on internaadiga, vaid mõned üksikud, peamiselt Londonis, on päevakoolid. Eristatakse õpilaste kolme kategooriat:

- *full boarder* ehk õpilane, kes elab koolis ning läheb koju vaid vaheajal ja suurimate pühade puhul;
- *weekly boarder* ehk õpilane, kes läheb nädalavahetuseks koju;
- *dayboy/girl* ehk päevakoolis käiv õpilane.

Kes on õppima tulnud teisest riigist, saab kasutada nn hoidjapere teenust. Kuna suur osa erakoolide õpilastest elab siiski koolis, on püütud akadeemilise õpetusega integreerida ka huviharidust, põhirõhk on spordil ja draamaõpetusel, samuti innustatakse iga õpilast mängima vähemalt ühte muusikainstrumenti.

Erakoolide hulgas on kirikukoole (*denominational schools*), mis tuginevad nn administratiivsele partnerlusele keskvõimu, kohalike koolinõukogude ja kooli omaniku vahel. Need on koolid õpilastele, kelle vanemad soovivad, et lapsi õpetatakse vastavalt usulistele tõekspidamistele.

Lisaks on Suurbritannias Ameerika, Jaapani jt rahvusvahelisi erakoole. Samuti tegutseb erakoole erivajadustega (nägemis-kuulmispuudega või õpiraskustega) õpilastele. Mitmes koolis on spetsiaalsed programmid eriti silmapaistvatele ja andekatele õpilastele.

Termini mitmetähenduslikkus

Kuigi erasektori koole nimetatakse *independent schools*, on mõned pika ajalooga koolid endiselt tuntud kui *public schools*. Millest selline mõistete erinevus?

Public school (ingl k *public* – avalik, riigi, ühiskondlik) on prestiižne, õppemaksuga, kasumit mittetaotlev kool, mida riik ei finantseeri. Tuntumad nendest on Eton, Harrow ja Winchester. Kool peab kuuluma ühesse erakoolide assotsiatsioonidest, millest suurimad on Headmaster's Conference (HMC) ja Girls' School Association (GSA). Terminit *private school* (ingl k *private* – era) kasutatakse erakoolide puhul, mis teenivad kasumit.*

Traditsiooniliselt oli *public school* Inglismaal sooliselt segregeeritud internaatkool, peamiselt poistele. Enamik neid koole avati 18. ja 19. sajandil, kuid mõned on ka ligi 400 aastat vanad. Sõna *public* võttis esimesena kasutusele Etoni Kolledž, see viitas faktile, et kool on vastandiks religioossetele õppeasutustele, mis olid avatud vaid teatud kiriku liikmetele. Samuti distantseeris see kool ennast kodus antavast eraharidusest, mida kasutasid rikkad pered, kes jõudsid palgata tuutoreid.

Era- ja riigikoolide partnerlus

Leiboristide valitsus on hakanud hariduse kvaliteedi parendamise nimel asutama uusi erakoole, mille tegevust riik toetab. Nii asutati 2002. aastal esimesed kolm uut tüüpi linnaakadeemiat (*City Academy*), mis asendavad läbikukkunud riigikoole piirkondades, kus sotsiaalne ebavõrdsus on suur ja õpilaste haridussaavutused nõrgad. Need koolid

on mõeldud igale vanuseastmele. Koolid on rajanud sponsorid ja keskvalitsus ning kohalikud hariduspartnerid. Iga-aastased jooksvad kulud katab piirkonna haridusministeerium (DfES). Koolid on õppemaksuta. 2004. aastaks oli neid avatud juba 13.

1997. aastal loodi Inglismaal era- ja riigikoolide partnerluse skeem (*Independent/ State School Partnership Scheme*), et julgustada heade kogemuste vahetamist era- ja riigikoolide vahel. 2004/2005. õppeaastal sai 46 partnerkooli ühe- ja kaheaastaste projektide teostamiseks 1,4 miljonit naelsterlingit. 2005/2006. õppeaastal tõusis toetussumma 2 miljoni naelani.

Erakoolid versus riigikoolid

1960. aastatel oli Briti riiklik haridus tugevalt diferentseeritud: õpilased sooritasid 11-aastaselt eksamid (*eleven plus*), mille põhjal said nad astuda kas elitaarsesse gümnaasiumi (*grammar school*), rakendusliku kallakuga kesk-kooli (*technical school*) või madalama tasemega keskkooli (*secondary modern school*).

Tegelikult ei kujunenud asjad nii, nagu oli planeeritud – paljud õpilased, kes oleksid pidanud kehvade eksamitulemuste tõttu jätkama õpinguid madalama tasemega keskkoolis, valisid hoopis erakooli.

1965. aastal alustasid leiboristid selektiivse "*eleven plus*" süsteemi muutmist. Suuresti USA koolisüsteemi eeskujul loodi Suurbritannias ühtluskoolid. 1970. aastate lõpuks toimis Briti riiklik keskkoolisüsteem valdavalt ühtluskooli põhimõttel.

Tänapäeval ei õpi erakoolides enam need õpilased, kes elitaarsesse gümnaasiumi ei pääsenud. Nüüd konkureerib erakool ühtluskoolidega ning debatid erahariduse ja riigikoolide suhete üle on tulised.

Oxfordi Ülikooli sotsioloogide koostatud analüüs toob välja järgmised tendentsid. Koolide lõpueksamite tulemused ja eliitülikoolidesse sissesaanute arv näitavad, et Briti erakoolid annavad märkimisväärselt paremat haridust kui riigikoolid. Näiteks moodustavad Oxfordi ja Cambridge'i ülikooli sissesaanute koguarvust ligi poole erakooli lõpetanud, samal ajal kui erakoolides käib ainult 6%

kooliealistest. Erahariduse pooldajad on märkinud, et kuna Suurbritannia erasektor on kõrge konkurentsiga turul baseeruv süsteem, on erakoolid kohustatud vanemate ootustele vastama – nad peavad olema efektiivsed ja paremini juhitud ning tagama lastele oskused, mis võimaldavad erasektoris "läbi lüüa".

Oponendid väidavad, et erakoolid annavad ebaõiglase eelise jõukamate vanemate lastele ning erakoolide akadeemiline edu baseerub endale rikaste perele võimekate laste välja valimisel.

Siiski domineerib seisukohavõttudes põhimõtte, et hea erakooliharidus on ühishüve ja võiks olla kättesaadav kõigile, sõltumata pere sissetulekust. Nii on suurema ja väiksema eduga algatatud programme ning avatud stipendiume andekatele lastele, et võimaldada õpingute jätkamist erakoolis.

Kuidas Eestis?

Kas Briti hariduse "kroonijuveelide" sära tuleks panna helkima ka Eesti koolis?

Erahariduse osakaal on kogu maailmas suurenenud ja mitte elitaarse suundumusega (kallid erakoolid rahakatele), vaid just õpilaste võimaluste mitmekesistamise ja avardamise tähenduses, kusjuures ka koolipidamise kulud on solidaarselt jagatud. Mitmekultuurilises ühiskonnas peaks olema ka palju pedagoogilisi kultuure, st me peaksime leppima, et nii õppida kui ka õpetada saab erinevat moodi.

Millised on rõhuasetused, mida Eesti kooli parendamisel võiks Briti koolisüsteemist üle võtta?

Esiteks, alternatiivide olemasolu. Olgu see alushariduses kasutatav Montessori või Reggio Emilia meetod, Waldorf-pedagoogika vms – meetodikate ja maailmavaadete pluralism rikastab.

Teiseks, tugev oma kooli identiteet ja tegasus vilistlasnõukogud. See tagab traditsioonide säilimise, partnerluse lapsevanemate ja laiema kogukonnaga.

Kolmandaks, õpetajate väga kõrge professionaalne tase ning mitmekülgsus. Suurbritannias on õpilasel võimalik ühe õpetaja kaasabil olla tegev mitmes aines ning ringis. Iga õpetaja õpetab lisaks põhialele kas muusikat või sporti. See loob tugeva aluspõhja õpetaja ja õpilase suhetele. Õpetaja kohtub õpilasega mitmel tasandil ning õpetajal ei teki õpilasest ettekujutus vaid ühe

õppeaine baasil, milles õpilane ei pruugi olla võimekas. Sport, kunst/käsitöö ja muu huviharidus on väärtustatud igas kooliastmes ning see on üks osa iga Briti lapse koolipäevast.

Silma hakkab ka Briti erakoolide kõrge koolikultuur. Vastastikune usaldus ja koostöötahe on suur. Klassidiskussioonid on elavad ning iga õpilast julgustatakse ennast väljendama. Juba esimestest kooliaastatest õpetatakse vastastikust lugupidamist ja väärtustatakse nii õpetajaskonda kui ka kaasõpilasi.

Briti koolikultuuri juurde kuulub ka omanäoline koolisümboolika ning ühtne koolivorm (ka riigikoolides), mis tõstab õpilases huvi ja tahtmist olla oma kooli väärikas esindaja. Koolivorm distsiplineerib õpilast ja nõuab vastavat käitumist ka klassitunnis.

Briti erakooli märksõnad on õpilase individuaalsuse toetamine ning iseseisva mõtlemise kujundamine. Nii loodetakse kujundada oma õpilastest vaimult ja hingelt intelligentseid maailmakodanikke.

Kirjandus

1. Education in the United Kingdom. Structures and Organization. Ed by L. Gearon. Fulton Publisher, 2002.
2. Heath, A. F., Sullivan, A. State and Private Schools in England and Wales. University of Oxford, 2002.
3. Independent Schools Council, <http://www.isc.co.uk>.
4. Ireson, J., Hallam, S. Ability Grouping in Education. Paul Chapman Publishing, 2003.
5. Jones, K. Education in Britain. 1944 to the present. Cambridge, Polity Press, 2003.
6. Nicholls, G. An Introduction to teaching. Ed. by Routledge Falmer, 2004.
7. The Department for Education and Skills, <http://www.defs.gov.uk>.
8. The Official Yearbook of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. National Statistics London TSO, 2005.

* Šotimaal ja USA-s on *public school* riigikool ja õppemaksul töötavaid erakoole nimetatakse *private school*.